

УДК 378.046.4: 371.113.1

В. П. ГРЕСЬКО,

заступник ректора – начальник факультету оперативно-розшукової діяльності і права Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Статтю присвячено огляду теоретичних та методичних аспектів формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів-прикордонників, професійна підготовка, майбутні офіцери-прикордонники, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку Державної прикордонної служби України (ДПСУ) характеризується динамічними змінами у сфері законодавчого обґрунтування їх призначення як правоохоронного органу. Оперативно-службова діяльність органів і підрозділів як соціального організму відбувається на тлі суттєвих перетворень у всіх сферах життя суспільства зі змінами ціннісних орієнтирів як суспільства загалом, так і життєвих цілей зокрема. Загалом процес формування компетентного фахівця є однією з головних проблем професійної педагогіки. Проблема формування професійної компетентності досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями (Л. Васильченко, В. Введенський, В. Гриньова, О. Дубасенюк, Л. Карпова, В. Лозова, Дж. Равен). Проте, як у визначенні понять “компетентність” і “компетенція” (які іноді ототожнюються, а іноді диференціюються), так і у відборі ключових

компетентностей, тобто таких, що “дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства й особистого успіху”, сьогодні ще немає односторонності [1, с. 21–22].

Науковці доводять, що розвиток і формування компетентностей майбутнього офіцера нерозривно пов'язані зі змістом їх фахової підготовки у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) [1, с. 223]. Водночас Концепція розвитку ДПСУ до 2015 року та Концепція інтегрованого управління кордонами вимагають формування в персоналі низки нових компетенцій, які б забезпечили його високоєфективну професійну діяльність у нових політичних, соціально-економічних, соціокультурних, інформаційно-технологічних і духовних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися в сучасних наукових концепціях, таких як концепція єдиного постіндустріального суспільства Дж. Хелбрейта, “постіндустріального суспільства” Д. Бела, теорії “відкритого суспільства” К. Поппера, доктрини “глобального суспільства” І. Валерстайна, концепції “комунікативного суспільства” Н. Лумана, теорії “інформаційного суспільства” А. Тофлера, концепції “світ без війни” Дж. Бернала, теорії “конвергенції” Р. Арона.

Результати аналізу вітчизняної і зарубіжної літератури свідчать, що проблеми фахової підготовки і формування компетентності майбутніх офіцерів у сфері їх професійної діяльності порушуються у працях О. Барбанщикова, Т. Бунеева, І. Грязнова, А. Лігоцького, О. Пономаренка, А. Радванського, Ю. Сердюка, В. Ягупова та багатьох інших дослідників. Учені зазначають, що показником ефективності фахової підготовки офіцерів є їх компетентність у багатьох аспектах діяльності.

Метою статті є дослідження теоретичних і методичних аспектів формування інформаційно-комунікаційної компетентності офіцера-прикордонника, обумовлених зміною самого суспільства та його вимог до фахівців, їх здатності до професійної самореалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction – IBSTPI) визначив поняття компетентності як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу [1, с. 19].

У цьому контексті особливе значення для нашого дослідження має узагальнення праць вітчизняних учених щодо взаємозумовленості набутих компетентностей і результативності освітнього процесу. Компетентнісний підхід у сучасній освіті, на думку І. Беґа, має забезпечити вищий рівень компетентності об'єктів навчання, який репрезентується сформованістю у суб'єкта наукового поняття "компетентність" як єдності, де науково орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання та полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем [2, с. 5]. Перехід до компетентнісного підходу в усіх ланках освітнього процесу означає його переорієнтацію на результативність у діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду актуальності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного вирішення життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, у соціальній структурі. І одним зі шляхів оновлення змісту освіти та орієнтації її на сучасні потреби, інтеграцію до європейського і світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на набуття важливих життєвих (ключових) компетентностей і створення механізмів їх запровадження, моніторингу їх засвоєння [3, с. 3]. Серед життєвих компетентностей можна виділити такі: соціальні, політкультурні, комунікативні, інформаційні (інформаційно-комунікаційні), діяльнісно-творчі, саморозвитку і самоосвіти.

Виділяють і такі види компетентності, як: функціональну (професійну) компетентність (характеризується професійними знаннями й умінням їх реалізовувати); інтелектуальну компетентність (виражається у здатності до аналітичного мислення і здійснення комплексного підходу до виконання своїх обов'язків); ситуативну компетентність (означає уміння діяти відповідно до ситуації); часову компетентність (відображає уміння раціонально планувати і використовувати робочий час); соціальну компетентність (передбачає наявність комунікаційних та інтеграційних здібностей, уміння підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати й інтерпретувати чужі думки, ставитись до них, вести бесіди і под.) [2].

Оскільки сучасне суспільство є суспільством інформаційним, яке значно відрізняється від попереднього індустріального суспільства, його рушійною силою є виробництво матеріальних цінностей на ґрунті комп'ютерно-комунікаційних технологій. Виходячи із потреб сучасного суспільства-

ва, інформаційно-комунікаційна компетентність є однією із ключових у фаховій підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Інформаційно-комунікаційна компетентність пов'язана з формуванням уміння самостійно шукати, аналізувати, добирати необхідну інформацію, трансформувати, зберігати та відтворювати її. Вона забезпечує навички роботи майбутніх офіцерів-прикордонників з інформацією, що міститься в навчальних предметах і професійній діяльності, а також у навколишньому середовищі.

Так, О. Діденко звертає увагу, що у професійній підготовці майбутніх офіцерів доцільно зосередитись не на поінформованості курсантів, а на їх вміннях використовувати інформацію для вирішення проблем, що виникають у всіх видах професійної діяльності та сферах взаємовідносин. Автор зазначає, що нагальною потребою в зміні пріоритетів вищої освіти є підсилення її практичної зорієнтованості [4].

Усе це дає змогу констатувати необхідність визначення та дослідження інформаційно-комунікаційної компетентності як однієї із ключових видів компетентностей, що перебуває у невідривному зв'язку із професійною діяльністю.

Російська дослідниця О. Євладова визначає інформаційну компетентність як інтегральну якість особистості, що характеризує вміння вирішувати типові завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, застосовуючи сучасні інформаційні технології задля досягнення значущих цілей [5]. Дещо конкретизує це визначення Н. Гендіна, яка під інформаційною компетентністю розуміє здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, вміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю [6]. Аналіз різноманітних дефініцій показує неоднозначність їх тлумачень.

Виходячи із вищенаведених визначень, О. Яскевич дійшов висновку, що інформаційно-комунікаційна компетентність, насамперед, включає вміння збору, обробки та використання інформації у власній професійній діяльності. Серед найважливіших особистісних якостей, необхідних для формування зазначених умінь, дослідниця виділяє такі: готовність до планування власної професійної діяльності, гнучкість розуму та позиції, що означає готовність розглядати різні варіанти рішень, збирати та аналізувати інформацію для прийняття рішень, наполегливість у розв'язанні завдань та ін. [7].

Аналіз теоретичних джерел дозволяє нам сформулювати робоче визначення інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у нашому дослідженні. Це – емоційно-ціннісне ставлення до інформаційної діяльності, готовність до творчого виконання її різних видів на основі знань, умінь і навичок, а також досвіду інформаційної діяльності, набутого в процесі фахової підготовки.

Основою формування інформаційно-комунікаційної компетентності, на думку багатьох учених [6–8], є інформаційно-комунікаційна культура як досконале вміння орієнтуватися в інформаційному просторі. Дослідники вказують на такі фактори її формування, як: активний розвиток військової науки і техніки; різке зростання обсягів інформації; стрімкий розвиток інформаційних технологій і впровадження їх у військово-професійну діяльність; зростання ролі самоосвіти залежно від потреб службово-бойової діяльності та швидкої адаптації до нових професійних умов; неповне вирішення низки соціальних проблем військовослужбовців [8, с. 136]. Під впливом цих та інших факторів (поєднання індивідуальної, групової, колективної діяльності та співпраці за допомогою використання сучасних комунікаційних технологій для досягнення професійно значущих завдань; безперервність саморозвитку у сфері інформаційних технологій, необхідних для постійного підвищення кваліфікації та реалізації себе в професійній праці тощо) відбувається формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Для більш точного визначення стану сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно зупинитися на виділенні її загальних принципів. Сучасні вчені [8, с. 47], вивчаючи принципи інформаційної культури персоналу, пропонують досліджувати їх за основними видами інформаційно-комунікаційної діяльності випускників Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького під час виконання службових обов'язків згідно з обійманими посадами (одержання, використання, поширення та зберігання інформації). Упровадження цієї методики, на наш погляд, є доцільним для визначення принципів інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Як свідчать результати аналізу науково-педагогічної літератури [7; 8] та практичний досвід, кожна зі складових інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників (загальна, діагностична і предметно-орієнтована) відповідає таким принципам: законність,

етичність, своєчасність. Принцип законності полягає в тому, що саме законом установлюються правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Законність залежить від видів інформації та режиму доступу до неї. Принцип етичності інформаційно-комунікаційної компетентності забезпечується високими моральними якостями майбутніх офіцерів-прикордонників, вимогами загальнолюдських цінностей, етичних правил, моральних кодексів. Принцип своєчасності виявляється тоді, коли цього вимагає ситуація, оскільки компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона одночасно поєднує мобілізацію знань, умінь і поведінкових відносин, спрямованих на конкретні умови діяльності.

З точки зору методології формування інформаційно-комунікаційної компетентності можна виділити такі її компоненти:

- технічний;
- технологічний;
- інформаційний;
- правовий.

Технічний компонент включає знання принципів побудови локальної мережі, уміння користуватися базами даних, налаштувати підключення персонального комп'ютера до локальної мережі, а також до мережі Інтернет, наявність навичок тестування в комп'ютерній мережі тощо.

Технологічний компонент передбачає наявність комплексу знань і умінь, потрібних для реалізації ефективних способів пошуку інформації.

Інформаційний компонент, з одного боку, виступає основою сприйняття й усвідомлення інформації, поданої в різних формах, а з іншого – офіцер щодня має справу з величезним обсягом найрізноманітніших інформаційних ресурсів. Звідси важливою складовою інформаційного компонента є вміння критично аналізувати інформацію, відрізнити й відхиляти ту, що є недостовірною, застарілою, упередженою, некоректною.

Правовий компонент інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає знання правових засад використання програмних та інформаційних ресурсів, зокрема розміщених у мережі Інтернет, для того щоб молода людина поважала інтелектуальну власність і мала імунітет проти незаконних дій з інформацією.

На основі результатів аналізу наукової літератури з проблеми дослідження, керівних документів та практичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників можна зробити висновок про те, що для формування

інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі фахової підготовки курсант повинен:

- отримати міцні фахові знання;
- сформувати вміння якомога швидше знаходити необхідну інформацію із застосуванням новітніх інформаційних технологій;
- розвивати вміння відбирати серед інформації тільки актуальну та корисну;
- формувати вміння опрацьовувати, обробляти, редагувати інформацію, застосовуючи сучасні інформаційні технології;
- формувати вміння аналізувати інформацію, виділяти закономірності та, використовуючи їх, прогнозувати й робити висновки;
- формувати вміння на основі аналізу попередньої інформації виявляти власну точку зору;
- формувати вміння генерувати власні оригінальні думки та ідеї;
- формувати вміння реалізовувати на практиці на основі власних ідей нові схеми, розробки, технології, пристрої.

Виходячи із професіограми підготовки майбутнього офіцера-прикордонника, доцільно виділити різні групи умов, що сприяють формуванню їх інформаційно-комунікаційної компетентності. Ці умови, на нашу думку, можна поділити на зовнішні та внутрішні. Серед зовнішніх умов можна виділити такі:

розроблення освітніх стандартів вищої військової освіти, які передбачають поєднання базової (єдиної для всіх) та варіативної складових. Базовий зміст забезпечує засвоєння фундаментальних знань, необхідних кожному фахівцю, незалежно від спеціалізації. Варіативна спрямованість дозволяє поширити можливість вибору шляхів професійного та особистісного становлення;

постійний інформаційний обмін із навколишнім середовищем; упровадження інформаційних технологій, які відображають особливості сучасної фахової підготовки.

Щодо внутрішніх умов формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, то їх можна поділити на особистісні й організаційні.

До особистісних умов належать такі:

формування мотивації як засобу оволодіння інформаційно-комунікаційною компетентністю. Мотивація виявляється у бажанні курсанта отримати важливу для професійної діяльності інформацію;

формування цінностей та ставлень, що виявляються в особистісній характеристиці, уявленні курсанта про себе, його впевненості у можливості ефективного використання інформаційних технологій як у навчальному процесі, так і в службовій діяльності.

Серед організаційних умов виділяємо такі:

упровадження інформаційного забезпечення організації та планування навчального процесу, що виявляється у здатності організовувати, аналізувати, оцінювати власну навчально-пізнавальну діяльність;

поєднання теоретичної підготовки курсанта з його практичною діяльністю;

отримання знань про інформацію, її види, засоби та методи роботи з нею;

розвиток умінь виконувати конкретні завдання (наприклад, знаходити чи систематизувати інформацію);

формування навичок використання інформаційних технологій з певної дисципліни.

Висновок. Отже, здійснений у межах цієї статті огляд теоретичних і методичних аспектів формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників не є вичерпним. Виходячи з того, що сучасне суспільство може бути охарактеризоване як інформаційне, проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників як одного із ключових видів їх професійної компетентності і водночас складової їх професійної готовності потребує подальших наукових розвідок. Предметом перспективних досліджень може бути з'ясування форм і засобів формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, детальне вивчення умов реалізації методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності.

Список використаної літератури

1. Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики / М. Степко та ін. – К. : “К.І.С.”, 2003. – 296 с.
2. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Бех // Виховання і культура. – 2009. – № 1/2. – С. 3 – 12.
3. Овчарук О. Нові орієнтири освітніх інновацій в Україні у контексті компетентнісного підходу до формування змісту шкільної освіти / О. Овчарук // Вісник програм шкільних обмінів. – 2004. – № 22. – С. 3–4.

4. Діденко О. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів України / О. Діденко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2010. – Вип. 33. – С. 218–222.

5. Исаева М. В. Психологические особенности личности профессионала в отечественной литературе / М. В. Исаева // Вестн. Сев.-Кавк. техн. ун-та. Сер. : Гуманитар. науки. – 2003. – № 2. – С. 109–113.

6. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования : учебно-методическое пособие / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, Н. Л. Скипор. : Ч. 1. – Кемерово : КемГАКИ, 1999. – 146 с.

7. Яскевіч О. Поняття компетентності в сучасному педагогічному дискурсі [Електронний ресурс] / О. Яскевіч // Науковий вісник Донбасу: електронне наукове видання. – 2010. – 1(9). – Режим доступу : http://almamater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN10/10_jovspd.pdf

8. Торічний О. Педагогічні умови формування інформаційної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / О. Торічний, А. Білорус, Є. Царьова. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2013. – 176 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013.

Гресько В. П. Теоретические и методические аспекты формирования информационно-коммуникационной компетентности будущих офицеров-пограничников

Статья посвящена обзору теоретических и методических аспектов формирования информационно-коммуникационной компетентности будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационная компетентность офицеров-пограничников, профессиональная подготовка, будущие офицеры-пограничники, компетентностный подход.*

Hresko V. P. Theoretical and methodological aspects of formation of information and communications competence of future officers-borderguards

The article reviews the theoretical and methodological aspects of formation of the information and communications competence of future officers-borderguards.

Keywords: *information and communications competence of officers-borderguards, professional training, future officers-border guards, competence approach.*